

GÜRCÜ EDEBİYATINDA LEYLİ-MECNUN KONUSU (*Edebi İlişkilerde Arketip Kavramı Açısından*)

LAILA MAJNUN STORY IN GEORGIAN LITERATURE
(*From the point of view, the concept of the archetype of literary relationships*)

СЮЖЕТ ЛЕЙЛИ-МЕДЖНУНА В ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ
(*С точки-зрения концепции архетипа в литературных взаимосвязях*)

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ*

ÖZET

Gürcü edebiyatı, Doğu edebi geleneklerinden alınmış arketip olay örgüleri, arketip karakterler ve arketip simgeler bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Makalede 17. yüzyıl Gürcü şairi Birinci Teymuraz'ın “ლეილმეჯნუნიაში” (*Leilmacnuniani*) = “Leyli-Mecnunname” manzumesinin incelemesine yer verilmektedir. Manzumenin arketip kaynaklarının belirlenmesine yönelik yeni bilimsel girişimlerde bulunularak, özgün bilimsel hükümlere varılması amaçlanmaktadır. Adı geçen eserin nazire mi, tebdil mi, intihal mi yoksa orijinal mi olduğu; daha çok hangi müellifin/müelliflerin bu konudaki eserinden/eserlerinden esinlendiği hususunda yeni sonuçlar açıklanmaktadır. Makalede 12. yüzyıl ünlü Azerbaycan şairi Nizami Genceli'nin “Leyli ve Mecnun” mesnevisinin Leyli-Mecnunname'ye olan arketipsel etkilerine ağırlık verilmektedir.

Makalede Gürcü yazarlarından İoseb Grişaşvili'nin, Giorgi Leonidze'nin, Ana Kalandadze'nin, Cansuğ Çarkviani'nin ve diğerlerinin Leyli-Mecnun olay örgüsü ve karakterleri temelindeki şiirleri de edebi ilişkilerde arketip düzeyinde araştırmaya dâhil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Gürcü edebiyatı, Leyli, Mecnun, arketip

ABSTRACT

Georgian literature has a wealthy legacy in terms of archetypal themes which have been taken from the traditions of Eastern literatures, archetypal characters and archetypal symbols. In the article, analysis about the manzume “Leyli-Mecnunname” which belongs to 17th century Georgian poet “Teymuraz the 1st” can be found. The aim is to achieve genuine scientific results by the new scientific attempts with the purpose of determining the archetypal sources of the manzume. New results were explained in the article if the work is a conversation, plagiarism or original; which

---

* Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü – Ardahan / TÜRKİYE

author or authors mostly inspired of the work. In the article, archetypal effects to the Leyli-Mecnunname by the matnawi "Leyli and Majnun" by Nizami Genceli who was a famous poet of the Azerbaijan in 12th century has been emphasized. In the article, poems by Georgian authors Grişaşvili, Georgi Leonidze, Ana Kalandadze, Cansuğ Çarkviani and some other authors which are based on Leyli-Mecnun theme structures and characters are also included to the analysis at the archetypal level in the literary relations.

Key Words:

Georgian literature, Layla, Majnun, archetype

РЕЗЮМЕ

Грузинская литература богата архетипическими сюжетами, архетипическими характерами, архетипическими символами, взятыми от литературных традиций Востока. Заслуживает внимание то, что имеется место в грузинской литературе сюжет Лейли-Меджнуна, и существование данного литературного факта является очевидным примером к типологизму в литературах, культурах соседних народов.

В настоящей статье выделяется особое место к исследованию поэмы грузинского поэта 17-го века Теймураза Первого "Леилмаджнуниани" = "Лейли-Меджнун". Предпринимается новые научные попытки, выводы, в частности, по поводу определения архетипического источника названного произведения. В этом отношении заключается, что Теймуразовская поэма о Лейли-Меджнуне заимствована в архетипичном уровне из одноименного произведения гениального азербайджанского поэта 12-го века Низами Гянджеви.

В статье также анализируются соответствующие стихотворения грузинских поэтов, в которых замечаются эпизоды, характеры, символы сюжета Лейли-Меджнун.

Ключевые Слова:

Грузинская литература, Лейли, Меджнун, архетип

1- Gürcü Edebiyatındaki "Leilmacnuniani"nin Arketip Anahtarı:

Gürcü ve Azerbaycan edebi ilişkileri, çağdaş edebiyat araştırmaları bakımından ilgi çeken olguların yanı sıra, edebi arketipler yönünden de önemli paralelliklere sahiptir.

Nizami Genceli'nin *Leyli ve Mecnun* mesnevisinin şairimizin yaşadığı yıllarda Gürcüceye tercüme edilerek, Gürcistan'da şöhret bulduğunu kaynaklar kanıtlamaktadır.

12–13. yüzyıllarda Gürcüceye çevrilmiş edebi eserler arasında Fahrettin Gürgani'nin *Vis ü Ramin*, Abulkasim Firdevsi'nin *Şah Name*, Ebu Abdullah Muhammed Rudeki'nin *Kelile ve Damne*, Unsuri'nin *Vamık ve Ezra* adlı eserlerinin yanı sıra, Nizami Genceli'nin *Leyli ve Mecnun* ve *Hüsrev ve Şirin* eserleri de yer almaktadır (Kekelidze 1960; Gürcü Edebiyatı 1966).

Gürcü bilim adamı Pavle İngoroğva, “*Leyli ve Mecnun, Gürcüceye 1188 yılında tercüme edildi ve o yıldan itibaren Gürcü edebi muhitinde ün kazandı.*” şeklinde bir kayıt düştür (İngoroğva 1938).

1188 yılı kesin olarak ortaya koymasa da, Gürcü edebiyat araştırmalarında Nizami Genceli'nin adı geçen eserlerinin Gürcüceye 12. yüzyılın sonlarında veya 13. yüzyılın başlarında daha Nizami hayatta iken çevrildiği kabul edilmektedir (Gürcü Edebiyatı 1966: 466).

Delaysıyla, Nizami Genceli'nin *Leyli ve Mecnun* mesnevisi, Gürcü halkının ve Gürcü şairlerin dikkatini kaleme alındığı zamandan itibaren celp etmişti. Onun karakterleri Gürcü şiirinde saf ve ulvi aşk simgesi olarak kullanılmıştır. Şah Tamar'ın 12. yüzyılda Nizami'nin *Leyli ve Mecnun*'unu Gürcüceye tercüme ettirdiği kaynaklarda bildirilir.

Kroniklere göre, *Leyli ve Mecnun*’u Gürcü gelinler damat evine çeyiz götürürlermiş (Grişaşvili 1985: 68). Bu, aşk ve sadakat simgesi anlamına gelmiştir.

Nizami'nin mirası Gürcü edebiyatının orta çağlarına ve çağdaş dönemlerine büyük izler bırakmıştır.

Leyli-Mecnun konusunun, olay örgüsünün Gürcü edebiyatındaki yansımaları iki şekilde olmuştur:

a- Leyli-Mecnun olay örgüsü temelinde eserlerin yazılması,

b- Leyli-Mecnun öyküsünün ve karakterlerinin çeşitli eserlerde hatırlanması.

Leyli-Mecnun konusunun Gürcü edebiyatındaki yansımaları açısından öncelikli olarak 17. yüzyıl şairi Birinci Teymuraz dikkatleri çekmektedir.

16–17. yüzyıllar Gürcü edebiyatı üzerine incelemeler yapan Aleksandre Gvaharia, o devirde Nizami Genceli'nin *Hamsesi* ve Abdurrahman Cami'nin *Yeddilisi* tipinde şiirler yazmanın yaygınlaştığını belirterek, Gürcü şairlerin bu eserlerin sadece olay örgülerinden değil, kompozisyon ayrıntılarından ve estetik özgünlüklerinden de esinlendiklerini belirtmiştir (Gürcü Edebiyatı 1966: 337).

Gürcü şiirinde Nizami'nin konularına öykünen eserler arasında 17. Yüzyıl şairi Nodar Sitsişvili'nin “*ბარამგურიანი*” (Baramguriani) *Behram-Gürname* veya *Yeddi Seyyaresi*, Birinci Teymuraz'ın “*ლეილმაცუნნიანი*” (Leilmacnuniani) *Leyli-Mecnunnamesi*, ve yazarı bilinmeyen “*ხოსროვშირინიანი*” (Hosrovşiriniani) *Hüsrev-Şiriname* adlı eserler önemli bir yere sahiptir.

Gürcü *Leilmacnunianisinin* yazarı Birinci Teymuraz (1589–1663) İran'da Birinci Şah Abbas'ın (1587–1629) sarayında büyütülmüş, burada Fars diline hâkim olmuş ve Fars edebiyatını okumuştur. Vatana dönerken Gürcistan'ın Kahet ve sonra Kartlı-Kahet bölgelerinin valiliği görevini üstlenmişti. Gürcü edebiyatının 16. ve 18. yüzyıllar arasındaki ikinci uyanış aşamasının temsilcisi konumunda olan şair, tam anlamıyla Fars şiirinin etkisinde kalmıştı. Doğu şiirinin ölçütlerini Gürcü şiirine taşımıştı ve Doğu edebiyatlarındaki yaygın konular üzerine Gürcüce eserler ortaya koymuştu. Eserlerinden bazıları şunlardır: “ვარდბულბულიანი” (Vardbulbuliani) *Gül-Bülbülname*, “შამფარვანიანი” (Şamparvaniani) *Mum-Pervanename*, “ლეილმაჯუნნიანი” (Leilmacnuniani) *Leyli-Mecnunname*, “იოსებზილიხანიანი” (İosebzilihaniani) *Yusuf-Züleyhaname*, “შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა” (Şedareba Gazaphulisa Da Şemodgomisa) *Baharla Güzün Mukayesesi*, “მაჯამა” (Maçama) *Mecame*.

Görüşümüzü destekler biçimde Aleksandre Baramidze, bu ünlü şair hakkında: “*Birinci Teymuraz, şüphesiz, Fars edebiyatının güçlü etkisine maruz kalmıştı, o, Gürcü şiirinde Fars edebiyatı geleneklerini uygulamıştı. Teymuraz, bir manalı olarak millî edebiyatta yabancı (Fars) edebi meyillerinin taşıyıcısıdır*” şeklinde bir tespitte bulunmuştur (Baramidze 1947b; Baramidze 1952; Gürcü Edebiyatı 1966).

“Leilmacnuniani”nin ön sözünde şöyle bir kayıt düşülmüştür:

სპარსთა ენისა სიტკბომან მასურვა მუსიკობანი-ო (Teymuraz 2011). (*Farsların dilinin tatlılığı müzik gibidir derler.*)

Teymuraz'ın Leyli-Mecnun konulu manzumesinin arketip anahtarı eserde etkilenme düzeyinin ve biçiminin belirlenmesindedir.

Gürcü *Leyli-Mecnunnamesinin* iki arketiplik problemi vardır:

a- Adı geçen manzumenin kaynağı hangi eserdir?

b- Bu eser tercüme mi, tebdil mi, nazire mi, orijinal mi, intihal mi?

Bu sorulara bugün de cevaplar aranmaktadır.

2- Gürcü “Leilmacnuniani”sinin Arketip Kaynağı:

Burada temel sorulardan bir tanesi şudur: Gürcü *Leyli-Mecnunnamesinin* konu ve olay örgüsü arketipi daha çok hangi *Leyli ve Mecnun*'a aittir? Nizami Genceli'nin mi, Muhammed Fuzuli'nin mi yoksa başka müellifin / müelliflerin eserleri mi?

Yazar Birinci Teymuraz, eserinin girişinde bu meseleye ima yoluyla da

olsa açıklık getirmiştir:

ლეილ-მაჯნუნის ამბავსა შიხსეიდს დავეცილები. (Teymuraz 2011). (*Leyli-Mecnun'un Şihseid tarafından söylenmiş öyküsünü sevmişim.*)

Burada adı geçen Şihseid'in kim olduğu bilinmemektedir. Ancak M. Mamatsaşvili, *Şihseid*'in Şeyh Saadeddin Rahai Hapeli olduğunu iddia etmiştir (Mamatsaşvili 1961).

19. yüzyılda Doğu edebiyatlarıyla ilgilenen Gürcü filologları Giorgi Tsereteli (1842–1900), Zakar Çiçinadze (1853–1931), Aleksandre Hahanaşvili (1864–1912) ve diğerleri Birinci Teymuraz'ın, Nizami Genceli'nin *Leyli ve Mecnun*'undan esinlendiği kanaatine varmışlardır.

Aleksandre Hahanaşvili, Doğu edebiyatlarına ait makalelerinin birinde genellikle Gürcü kültürüne Doğu kültürünün, medeniyetinin geniş boyutta etkisi olduğunu itiraf etmiş, Doğu edebiyatının Gürcü bilim adamları tarafından yeterince öğrenilmediğinden şikayet etmiş ve tereddütlerine rağmen, Birinci Teymuraz'ın eserinin Nizami mesnevisi temelinde yazıldığı fikrine destek vermiştir (Moambe 1896).

Korneli Kekelidze de bilimsel faaliyetinin ilk dönemlerinde Gürcü *Leyli-Mecnun*namesinin kaynağını Nizami mirasından aldığı görüşündedir. Ona göre “*Nizami'nin eserleri şairin sağlığında da Gürcistan'da tanınmıştı. Rustaveli, şüphesiz, Nizami'nin “Leyli ve Mecnun” eserini bilmekte idi. Leyli ve Mecnun varyantları yüzyıllar boyunca Gürcistan'da ağızdan ağza dolaşmış, Nizami'nin karakterlerinin adları Gürcülerde özel ad olarak kullanılmıştı*” (Kekelidze 1936; Kekelidze 1974: 117–118).

Gürcü *Leyli-Mecnun*namesinde yararlanılmış kaynağın belirlenmesi yönünde Davit Kobidze'nin (Kobidze 1946), Aleksandre Baramidze'nin (Baramidze 1947a; 1947b; 1959), Tengiz Gorelişvili'nin (Gorelişvili 1956) ve Merab Mamatsaşvili'nin (Mamatsaşvili 1960) araştırmaları dikkati şayanır.

Gürcü–Azerbaycan edebi ilişkilerinin araştırılmasında büyük hizmetlerde bulunmuş Prof. Dr. Dilara Aliyeva'nın “*Leilmacnuni*” hakkındaki görüşü oldukça önemlidir: “*Eserin ana konusu diğer “Leyli ve Mecnun”larda olduğu gibi, Nizami mesnevisinden alınsa da, bazı epizotları Hatifi'nin, Mektebi'nin, Hebibi'nin, Fuzuli'nin ve başkalarının eserleriyle ilişkilidir*” (Aliyeva 1981a; 1981b; 1989).

Bize göre, Teymuraz, *İosebzelihaniani* (Yusuf-Züleyhaname), *Vardbulbuliani* (Gül-Bülbülname), *Şamparvaniani* (Mum-Pervanename) eserleri gibi, *Leilmacnuni*'yi de Doğu edebiyatlarındaki yaygın olan konu ve motifler üzerine inşa etmişti.

Eserde *Şeyh* olarak adı geçen kişinin *Leyli ve Mecnun* yazarı Nizami Genceli'nin kendisi de olabilir. *Şeyh Seyit* biçimi de istisna olmasa gerekir.

Diğer yandan, Şihseid, araştırmacıların de işaret ettikleri gibi, *Şeyh Seededdin Rahai* olabilir. Gürcü *Leyli-Mecnunnamesinde* doğrudan veya en son kaynağın *Şeyh Seededdin Rahai'nin Leyla ve Mecnunu* olduğu kabul edilse bile, Nizami Genceli'nin *Leyli-Mecnun* konulu eserler yazan yazarlar arasındaki ünü dikkate alındığında, Gürcü *Leyli-Mecnunnamesinin* konu ve olay örgüsü bakımından ana kaynağının Nizami Genceli'nin *Leyli ve Mecnun'u* olduğu kanaatine ulaşabiliriz.

3- Gürcü "Leilmacnuniani"sinin Arketipten Esinlenme Biçimi:

Söz konusu eser tercüme mi, tebdil mi, nazire mi, orijinal mi yoksa intihal mi? Bu sorular araştırılmaya muhtaç edebi sorunlardır.

Şair Teymuraz kendisi, eserin başlangıcında manzumenin tercüme olduğunu bildirmiştir:

ხელვჳყო წიგნებსა სპარსულსა ქართულად მე მთარგმნელობით.
(Teymuraz 2011) (*Elimdeki kitapları Farsçadan Gürcüceye ben tercüme ettim.*)

Eserin sonunda da aynı kaydı teyit etmiştir:

უწყის ღმერთმან, ყველა ვთარგმნე, რაც სპარსთაგან მომესმინა.
(Teymuraz 2011) (*Allaha şükür, Farslardan duyduklarımın hepsini tercüme ettim.*)

Bu hususta Gürcü edebiyat âleminin değerlendirmelerini ve kanaatlerini özetlersek şu manzara ile karşılaşırız. 19. yüzyıl Gürcü gazetelerinde ve dergilerinde bu yönde başlatılmış tartışmalar, ileri sürülmüş mülahazalar ve notlar konumuz açısından önemlidir.

1881 yılında “დროება” (Droeba) *Zaman* gazetesinde: “Birinci Teymuraz'ın Farsçadan tercüme ettiği “*Leyli ve Mecnun*” adlı eser yayına hazırlanıyor. Çok rica ediyoruz, kimde bu poemın el yazması varsa, bize versin. Kitap çıktıktan sonra onlara minnettar oluruz ve kitabın bir kaç nüshasını göndeririz” şeklinde bir duyuru yapılmıştır (Droeba 1881).

Bu küçük haber-duyuru iki konuda önemli kanıtlar sunmaktadır. Birincisi, eser o zaman ahali arasında el yazması halinde dolaşmış. İkincisi ise, 19. yüzyılın 80'li yıllarında Gürcü toplumu Birinci Teymuraz'ın “*Leyli-Mecnunname*”sini tercüme eser olarak kabul etmişti.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, 19. yüzyılda Gürcü bilim adamları Giorgi Tsereteli, Zakar Çiçinadze, Aleksandre Hahanaşvili ve diğerleri Birinci

Teymuraz'ın manzumesini Nizami Genceli'nin eserine yapılmış bir nazire olarak kabul etmişlerdi.

Bu bakımdan Gürcü edebiyatı, tarihi ve dili üzerine çalışmalar yapmış ve Moskova Lazaryev Enstitüsü'nde 12 yıl Gürcü Edebiyatı ve Gürcistan Tarihi kürsüsünün müdürlüğünü yapmış Aleksandre Hahanaşvili'nin (1864–1912) o devirin öncül toplumsal-siyasal ve bilimsel yayın organı olmuş “მომბე” (Moambe) *Haberler* dergisindeki bir makalesi özellikle önem taşımaktadır.

Makalede müellif tercümelere, iktibaslara yönelik bilgiler vermişti: “*Firdevsi'nin “Şah Name” (“Rostomiani”) ve Nizami'nin “Leyli ve Mecnun” eserlerinin tercümelere timsalinde görürüz ki, haleflerimiz tercüme işine oldukça ilgi göstermişlerdi.*” (Moambe 1896). Sonra Aleksandre Hahanaşvili karşılaştırmalar yaparak, katıyetle şu fikri yürütmüştü: “*Rostomiani” ve “Leyli” (“Leyli ve Mecnun” – Ş. M.) tercüme değil, Farsça eserlerin Gürcü şair tarafından nazma aktarılmasıdır, onlarda çok nadir hallerde birbirine uygun parçalar bulmak mümkündür*” (Moambe 1896).

Demek ki, A. Hahanaşvili Birinci Teymuraz'ın eserinin Nizami Genceli mesnevisi temelinde nazma çekildiği (yani ona nazire yazıldığı) fikrine ortak olmuştu.

Yahut “ცნობის ფურცელი” (Tsnobis Purtseli) *Malumat Varağı* gazetesinin 1897 yılına ait bir haberine bakalım. Kimliğini açıklamamış yazarlardan biri çok ilginç el yazması gördüğünü yazmış ve bu el yazmasının tasvirini vermişti. Mose Korğanov'un 1813 yılında düzenlediği bu el yazmasında “bir kaç kadim, meşhur hikayet” – şah Vahtang'ın tercüme ettiği “Behram Name” eseri, şah Teymuraz'ın bir kaç şiiri, nihayet, “ilk defa Farsça söylenmiş ve Teymuraz tarafından tekrar nazma aktarılmış” *Leil Micnur* adlı bir eseri varmış (Tsnobis Purtseli 1897). Bu not, bir yandan, *Leyli-Mecnun-name*'nin halen o dönem okuyucuları arasında yayıldığını kanıtladığına göre, bir yandan da, eserin Gürcüceye tercümesiyle ilgili özgün fikirlerle dikkat çekmektedir. Şu doğrultuda, Gürcü toplumu *Leyli ve Mecnun*'un Gürcücesini tercüme değil, tebdil (tekrar nazma çekme) olarak değerlendirmişti.

Sovyet dönemi Gürcü bilim adamları daha çok *Leilmacnuniani*'nin orijinalliği fikrini savunmuşlardı. Konstantine Mamatsaşvili, Giorgi Cakobia, Korneli Kekelidze, Aleksandre Baramidze, Merab Mamatsaşvili ve diğerleri de aynı görüşü paylaşıyorlardı.

Teymuraz'ın “*Leilmacnuniani*”sini Aleksandre Baramidze eserin yeni Gürcü redaksiyonu şeklinde adlandırmıştı (Baramidze 1947a: 70). A. Baramidze'nin fikrine göre, bu manzumeyi Teymuraz, Gürcüce işlemiştir; bu da

demektir ki şair, eserin orijinalini kelime kelime aktarmamıştır. Aynı olay örgüsünden yararlanarak, öyküyü dakik yansıtmış, ancak metinde kendine özgü ilavelere de yer vermiştir (Gürcü Edebiyatı 1966).

Dilara Aliyeva *Leilmacnuni*'deki etkilenme düzeyi konusunda şunları yazmıştır: “*Poemde öyle epizotlar, öyle karakterler var ki, bunlar yalnızca Birinci Teymuraz'ın kendisine mahsustur*” (Aliyeva 1981a; 1981b; 1989).

Gürcü *Leyli-Mecnun*namesinin arketipten esinlenme düzeyi ve biçimi hususunda biz, aynı konudaki pek çok eser gibi Gürcü *Leyli-Mecnun*namesinin de yazarın geleneksel şiir yarışına katılarak, Doğu edebiyatının bu yaygın konusu temelinde ortaya koyduğu özgün edebi özelliklere sahip orijinal bir eser olduğu görüşündeyiz.

4- Gürcü Edebiyatında Leyli-Mecnun Karakterleri

Gürcü edebiyatı örneklerinde Leyli-Mecnun öyküsünün ve karakterlerinin hatırlanması meselesi bilimsel konumda önem taşımaktadır.

Gürcü edebiyatının zirve temsilcisi, 12. yüzyıl şairi Şota Rustaveli'nin ünlü “ვეფხისტყაოსანი” (Vephistkaosani) *Kaplan Postlu Şövalye* kahramanlık-âşıkane manzumesi ile 12.-13. yüzyıllar yazarı Çahruhadze'nin Şah Tamar'ı övdüğü “თამარიანი” (Tamariani) *Tamar Name* methiyesi vb. eserler şu özelliklere sahiptir. *Kaplan Postlu Şövalye*'de Firdevsi *Şah Namesinin*, Gürgani'nin *Vis ü Ramin*'inin yanı sıra, Nizami'nin *Leyli ve Mecnun*'unun da karakterlerinin adları zikredilir. Öncelikle, Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Şövalye* adlı destansı eseriyle Nizami'nin *Leyli ve Mecnun* mesnevisinin karşılaştırılması dikkat çekici olgular ortaya koymaktadır.

Rustaveli'de şu ifadeler yer almaktadır:

მისნი ვერ გაძლნეს პატიჟნი ვერ კაენ, ვერცა სალამან. [Rustaveli 2011] (*Onlara ne Kaen, ne de Salaman katlanırdı.*)

Mısranın Türkçeye şiirsel tercümesi şöyledir:

Ne Salaman, ne de Gani tavlardı buna gerçek. (Rustaveli 1991: 170)

Nizami Genceli'deki Mecnun'un *Kays* adı Gürcü edebi eserlerinde *Kaen* / *Gayn* şeklinde zikredilir. Ve görüldüğü gibi, *İbn-Selam* da *Salaman* şeklinde geçer.

Çahruhadze'nin 1188 yılında Şirvanşahlar devrinde yazdığı *Tamariani*'de, Nizami'nin mesnevisinin esas karakterleri sıklıkla anılır.

Çahruhadze methiyesinde *Tamar*'a şunları söyler:

და სტორს კაენის – ეს, ვით კაენის
ძმის მკვლელობისა დანაბრალევად.
ამან თავი რად მართ აზავირად,
შექმნა ლეილის ნამიჯნურევად... (Çahruhadze 2011)

(*Ve Kaen ağlıyor – bu, Kaen gibi*

Kardeş katilliğiyle suçlanarak,

Başına gelenleri söyleyerek,

Leyli'nin Mecnun'a aşkını oluşturdur.)

“Tamariani”de *Ebu-Selam* da *Sala* şeklinde hatırlanır:

სალას სალმობად უჩნს-ყე დალმობად,

სხვათათვის ხელ-ქმნა ლხინ-უნახევად (Çahruhadze 2011).

(*Sala'yı selamlamaya, ihtiram göstermeye,*

Başkalarının sevincini görmek için.)

Gürcü edebiyat biliminde buradaki *Kaen*'in *Kays* olduğu kabul edilse de, *Salaman*'ın ve *Sala*'nın aynı şahsiyetler olduğu henüz aydınlığa kavuşmamıştır.

Korneli Kekelidze bu konuda şunları söyler: “*Tamariani*”deki *Sala* ve “*Kaplan Postlu Şövalye*”deki *Salaman* aynı şahıslardır, *Nizami Genceli*'nin “*Leyli ve Mecnun*” mesnevisinin karakterlerindedir, *Nizami*'nin eserinde bu karakter *İbn-Selam* olarak geçer” (Kekelidze 1974: 163).

Bu fikri daha bir ünlü bilim adamı Aleksandre Baramidze de desteklemiştir. Ona göre *İbn-Selam*'ın Gürcü şiirinde hatırlanmasının nedeni bu tipin *Leyli*'ye aşkı yüzünden çok cefalar çekmesidir (Gürcü Edebiyatı 1966: 278–279).

Görüldüğü üzere, Gürcü edebiyatındaki *Salaman*'ın ve *Sala*'nın *Nizami* eserindeki *İbn-Selam* olduğu düşüncesi, gerçeği daha doğru bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sonraki dönemler Gürcü yazarlarının, bu bağlantıda 20. yüzyıl müellifleri İoseb Grişaşvili'nin, Giorgi Leonidze'nin, Cansuğ Çarkviani'nin, Ana Kalandadze'nin ve diğerlerinin *Leyli-Mecnun* olay örgüsü, karakterleri temelinde şiirleri de edebi ilişkilerde arketip olguları dengesinde araştırmaya dâhil edilebilir.

Ana Kalandadze'den (1924–2008) bir örnek:

*Ah, Mecnun gibi, bir Mecnun gibi,
Kahkahalar atıyor saçları dikilmiş çayırlar...
Ağaçlar süslerini çıkardılar korkuyla
Ve ellerinin tersiyle atıverdiler üstüme...
Ve... Ben de Mecnun oldum... Ah, ben değil ama
Yüreğim, yüreğim kahkahalar atıyor...
Ve sen, sokaktan geçersen eğer,
Yaprakları üstüme atıver... [Sıcak Hüzün 1998: 46]*

Buna benzer lirik örneklerde Leyli ve Mecnun macerası büyük aşkın edebi simgesi olarak dizelere akar.

5- Konuyla İlgili Başka Birkaç Husus:

Ek olarak birkaç husus üzerinde de durmakta fayda vardır düşüncesindeyiz.

Teymuraz'ın *Leilmacnunianisinde* (88. beyit) 1469–1506 yılları arası Osmanlı'da hâkimlik etmiş Sultan Hüseyin Baykara'nın adı geçer; onu öven sözler söylenir (Teymuraz 2011).

Mecnun adı Gürcücenin söz hazinesinde aşırı aşk, asil sevgi anlamlarında geçmişte de, günümüzde de görülmektedir. Ancak bu olgu diğerlerine nispetle yeterince ilgi çekmeyebilir.

Bu kelimeye Gürcü edebiyatının birçok önemli örneklerinde rastlarız.

12. yüzyılın aşk destanı *Visramiani*'de: ვარდისა მიჯნური (vardisa micnurni) gül mecnunlar (sevgililer); აგრე გამიჯნურდა შაჰი მოაბად (agre gamicnurda şahi moabad) Böylece şah mecnunlaştı (âşık oldu) şeklinde ifadeler mevcuttur.

Şota Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Şövalye* adlı şiirinde bu kelime daha sık geçer.

მიჯნური micnuri kelimesinin Arapça *mecnun* kelimesinden türediğini ve bu sözcüğün Mecnun adından geldiğini Şota Rustaveli'nin aşağıdaki dizeleri de kanıtlamaktadır:

მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულითა ენითა,

მიით რომე შმაგობს მისისა ვერ-მიხვდომისა წყენითა.

(*Micnur adlandırılır deli divaneler Arap dilinde,*

Çünkü divanelik eder vuslata ermeyende.)

Bu kelime eserin bölüm başlıklarında da yer almaktadır: *ამბავი ტარიელის გამიჯნურებისა (Ambavi Tarielis gamicnurebisa) Tariel'in mecnunlaşması (âşık olması) öyküsü; ფატმანისაგან ავთანდილის გამიჯნურება (Patmanisagan Avtandilis gamicnureba) Fatman'a Tariel'in mecnunlaşması (âşık olması); წიგნი ფატმანისა ავთანდილთან სამიჯნურო (Cigni Patmanisa Avtandiltana samicnuro) Fatman'ın Tariel'e mecnunlaşması (âşık olması) kitabı. Şota Rustaveli dilinde bu sözcüğün *მიჯნურთა (micnurta) mecnunların (âşıkların), მიჯნურთათვის (micnurtatvis) mecnunlar için (âşıklar için), გამიჯნურდა (gamicnurda) mecnunlaştı (âşık oldu), მიჯნურობა (micnuroba) mecnunluk (âşıklık) (isim gibi), სამიჯნურო (samicnuro) mecnunluk (âşıklık) (sıfat gibi) biçimleri de sergilenir (Rustaveli 1991; 2011).**

17.-18. yüzyıllar şairlerinden Arçil'in eseri “სამიჯნურონი” (Samicnuroni) *Mecnunluk*, Kayhosro Andronikaşvili'nin eseri “მიჯნურთ ბადე” (Micnurt Bade) *Mecnunlar (Âşıklar) Yuvası* ve David Guramişvili'nin eseri “ღვთიური მიჯნურობა” (Ġvtiuri Micnuroba) *İlahi Mecnunluk (İlahi Âşıklık)* şeklinde adlandırılmıştır.

Teymuraz'ın söz konusu manzumesinin, eski el yazması nüshalarındaki bir adı da *Leil Micnur*'dur (Tsnobis Purtseli 1897).

Micnuri kelimesi 18. yüzyıl şairi Besiki'nin (Besarion Gabaşvili'nin), Sayat-Nova'nın şiirlerinin söz dağarcığında da yaygın olarak yer bulmaktadır.

Gürcücenin izahlı sözlüklerinde “მიჯნური” (micnuri) kelimesi “სიყვარულით შეპყრობილი” *aşka düşmüş* anlamında verilir.

Sonuç:

Gürcü edebiyatında orta çağlardan günümüze kadar Leyli-Mecnun sergüzeştinin ve karakterlerinin çeşitli eserlerde hatırlanmasının yanı sıra *Mecnun* adının Gürcüce kelime hazinesinde büyük, ancak bedbaht aşk anlamında *micnur* biçiminde millileşmesini arketipsel olgular olarak değerlendirebiliriz.

KAYNAKLAR

ALİYEVA, Dilara: (1981a). “Nizami ve Gürcü Edebiyatı”, “Edebiyat ve İnce senet” gazetesi, S. 41, Bakü, s. 3 (Azeri Türkçesinde)

ALİYEVA, Dilara: (1981b). Ürek Bir, Dilek Bir, Yazıcı yayınevi, Bakü; 217 s. (Azeri Türkçesinde)

ALİYEVA, Dilara: (1989). Nizami ve Gürcü Edebiyatı (Низами и Грузинская Литература), İlim yayınevi, Bakü; 212 s. (Rusça)

BARAMİDZE, Aleksandre: (1947a). “Nizami: Azərbaycan'ın Ünlü Şairi”, “Mnatobi” (Çirak) dergisi (ბარამიძე ალექსანდრე, “ნიზამი: აზერბაიჯანის გენიალური პოეტი”, ჯურნალი “მნათობი”), S. 9, s. 64–73 (Gürcüce)

BARAMİDZE, Aleksandre: (1947b). “Nizami ve Gürcü Edebiyatı”, Tiflis Devlet Üniversitesi Eserleri (БАРАМИДЗЕ Александр, “Низами и Грузинская Литература”, Труды Тбилисского государственного университета), cilt 32, Tiflis, s. 139–144 (Rusça)

BARAMİDZE, Aleksandre: (1952). Gürcü Edebiyatı Tarihinden Denemeler (ბარამიძე ალექსანდრე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან), cilt 3, Tiflis (Gürcüce)

BARAMİDZE, Aleksandre: (1959). “Teymuraz Birinci'nin Tercümeçilik Faaliyeti Hakkında”, Literaturlu Dziejani = Edebi Aktarışlar (ბარამიძე ალექსანდრე, “თეიმურაზ პირველის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის შესახებ”, ლიტერატურული მიებანი), cilt 12, Tiflis, s. 163–175 (Gürcüce)

ÇAHRUHADZE: (2011). Tamariani (ჩახრუხაძე, თამარიანი), http://lib.ge/-body_text.php?6792 (11.08.2011) (Gürcüce)

Droebe (1881) = Zaman (დროება) gazetesi, Tiflis, S. 243 (Gürcüce)

GORELİŞVİLİ, Tengiz: (1956). “Leilmacnuniani'nin Edebi Kaynağına Dair”, Literaturlu Gazeti = Edebiyat Gazetesi (გორელიშვილი თენგიზ, “ლეილ-მაჯუნნიანის ლიტერატურული წყაროს საკითხისათვის”, ლიტერატურული გაზეთი), Tiflis, 11 Mayıs (Gürcüce)

GRİŞAŞVİLİ, İoseb: (1985). Eserleri (გრიშაშვილი იოსებ, თხზულებები), cilt 3, Tiflis; 68 s. (Gürcüce)

Gürcü Edebiyatı Tarihi (1966): 6 ciltte, cilt 2, hisse 1: 12–18. Yüzyıllar (ქართული ლიტერატურის ისტორია, მე-12–18 საუკუნეები), Tiflis; 699 s. – <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/coll/0001/000062/> (11.08.2011) (Gürcüce)

İNGOROĞVA, Pavle: (1938). “Rustaveli Devrinin Edebi Mirası”, Rustavelis Krebuli = Rustaveli Mecmuası (ინგოროვცა პავლე, “რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო მემკვიდრეობა”, რუსთაველის კრებული), Tiflis, s. 21–26 (Gürcüce)

KEKELİDZE, Korneli: (1936). “Rustaveli ve Nizami Genceli”, Tiflis Devlet Üniversitesi Eserleri, cilt 5 (КЕКЕЛИДЗЕ Корнелий, “Руставели и Низами

Гянджеви”, Труды Тбилисского государственного университета), Tiflis, s. 136–146 (Rusça)

KEKELİDZE, Korneli: (1960). “Eski Edebiyat”, Gürcü Edebiyatı Tarihi (კეკელიძე კორნელი, “ძველი მწერლობა”, ქართული ლიტერატურის ისტორია), 6 ciltte, cilt 1, Tiflis; 611 s. – <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/coll/0001/000061/> (11.08.2011) (Gürcüce)

KEKELİDZE, Korneli: (1974). Eski Gürcü Edebiyatı Tarihinden Etütler (კეკელიძე კორნელი, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან), kitap 13, Metsniereba (Bilim) yayınevi, Tiflis; 303 s. (Gürcüce)

KOBİDZE, Davit: (1946). “Teymuraz'ın Edebi Kaynaklarının Aktarışı Yolunda”, Literaturuli Dziejani = Edebi Aktarışlar (კობიძე დავით, “თეიმურაზის ლიტერატურული წყაროების ძიების გზაზე”, ლიტერატურული ძიებანი), Tiflis, s. 215–223 (Gürcüce)

MAMATSAŞVİLİ, M.: (1960). “Teymuraz'ın Leilmacnuniანი'sinin Fars Kaynağı Meselesi Üzerine”, Elyazmaları Enstitüsü Haberleri (მამაცაშვილი მ., “თეიმურაზის ლეილმაჯუნნიანის სპარსული წყაროს საკითხისათვის”, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე), Tiflis, s. 111–123 (Gürcüce)

MAMATSAŞVİLİ, M.: (1961). “Şeyh Seededdin Rahai Hapeli'nin Leyla ve Mecnun mesnevisiyle Gürcü Leilmacnuniანი'sinin İlişkilerine Dair”, Elyazmaları Enstitüsü Haberleri (მამაცაშვილი მ., “შეიხ საად-ედ-დინ რაჰაი ხაფელის პოემის ლეილა ვო მაჯუნნისა და ქართული ლეილმაჯუნნიანის ურთიერთობისათვის”, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე), Tiflis, s. 87–94 (Gürcüce)

Moambe (1896) *Haberler* (მოამბე) Dergisi, Tiflis, S. 6, s. 71–86 (Gürcüce)

RUSTAVELİ, Şota: (2011). Kaplan Postlu (რუსთაველი შოთა, ვეფხისტყაოსანი) – http://lib.ge/body_text.php?5428 (11.08.2011) (Gürcüce)

RUSTAVELİ, Şota: (1991). Kaplan Postlu Şövalye, Türkçeye tercüme edenler: Bilal DüNDAR, Zeynelebidin Makas, Eser matbaası, Samsun 1991; 283 s.

Sıcak Hüzün (1998), Gürcü Şiirinden Çeviriler, Hazırlayan: Fahrettin Çiloğlu, Sinatle yayınevi, İstanbul; 104 s.

TEYMURAZ: (2011). Leilmacnuniანი (თეიმურაზ პირველი, ლეილმაჯუნნიანი) – <http://www.nplg.gov.ge/frames.php?url=3Dutf-8>. (11.08.2011) (Gürcüce)

Tsnobis Purtseli (1897) *Malumat Varağı* (ცნობის ფურცელი) Gazetesi, Tiflis, S. 336 (Gürcüce)